

Mål och riktlinjer i Lgr 80

– det bästa skoldokumentet sedan 1919 års läroplan för folkskolan

Vad är det karaktäristiska för den nya läroplanens Mål och riktlinjer, formellt, skolpolitiskt, pedagogiskt? Ett personligt färgat försök till svar ger här Carl Gustaf Boëthius.

Den nya läroplanens Mål och riktlinjer skulle jag vilja karakterisera så här: Detta dokument är den bestående frukten av en tillfällig förbindelse mellan å ena sidan grundtankarna i de stora skolreformerna, stadfästade och vidareutvecklade i de två riksdagsbesluten om SIA 1976 och om riktlinjer för ny läroplan 1979 – och å andra sidan den moderata kärleken till lag och ordning, här i förädlad form. Ett mycket viktigt inslag i bilden är att läroplanspropositionen 1979 bar Birgit Rodhes signatur. Bakom läroplanen som helhet ligger SÖs ofantliga förberedelsearbete under tio år, men det har mest gällt övriga delar av läroplanen. Mål och riktlinjer har alltid varit en angelägenhet för regeringen efter förslag från utbildningsdepartementet. Förslagets inriktning är beroende av de stora skolpolitiska besluten i riksdagen. Viktiga i departementsbehandlingen har givetvis varit den moderata skolministern, den moderata statssekreteraren (Arfwedson) och departementsrådet Sven Åke Johansson (s), huvudsekreterare i SIA-utredningen och ansvarig för skrivjobbet med Mål och riktlinjer. Han har stundom kallats Britt Mogårds vänstra hand.

Koncentration och precision

Vad är det då som är så bra i Mål och riktlinjer? Texten är koncentrerad och

lättillgänglig, principer och direktiv fastslås kort och knappt. Läroplansretoriken är starkt reducerad, men de grundläggande värderingarna finns med, framhävda som något skolan aktivt ska söka förmedla till eleverna. Konflikten mellan målen och den motsträviga verkligheten framhålls i välgörande kärva ordalag, liksom konflikten mellan olika mål inbördes – myndigheterna är alltså medvetna om lärorens reella svårigheter och gör inga luftmålningar. Överhuvud är skolans vardag i hög grad närvarande. Samtidigt finns faktiskt en optimism. Om kraven på eleverna reduceras till rimliga proportioner i förhållande till deras starkt skilda förutsättningar och om dessa överblickbara krav sedan ställs med stor bestämdhet, är det möjligt att lyfta undervisningssituationen upp ur det plågsamma kaos som nu inte så sällan råder. Ett stöd för alla inblandade bör bli de två sidorna om värderingar, normer och regler under rubriken Fostern och utveckling (s. 16–19). Avsnittet är helt nyskrivet i förhållande till Lgr 69 och utgår från en annan syn på förhållandet mellan vuxengenerationen och de växande än som har varit vanlig under de senaste årtiondena.

Kunskaper och färdigheter

Från dessa allmänna aspekter övergår jag till några valda punkter i Mål

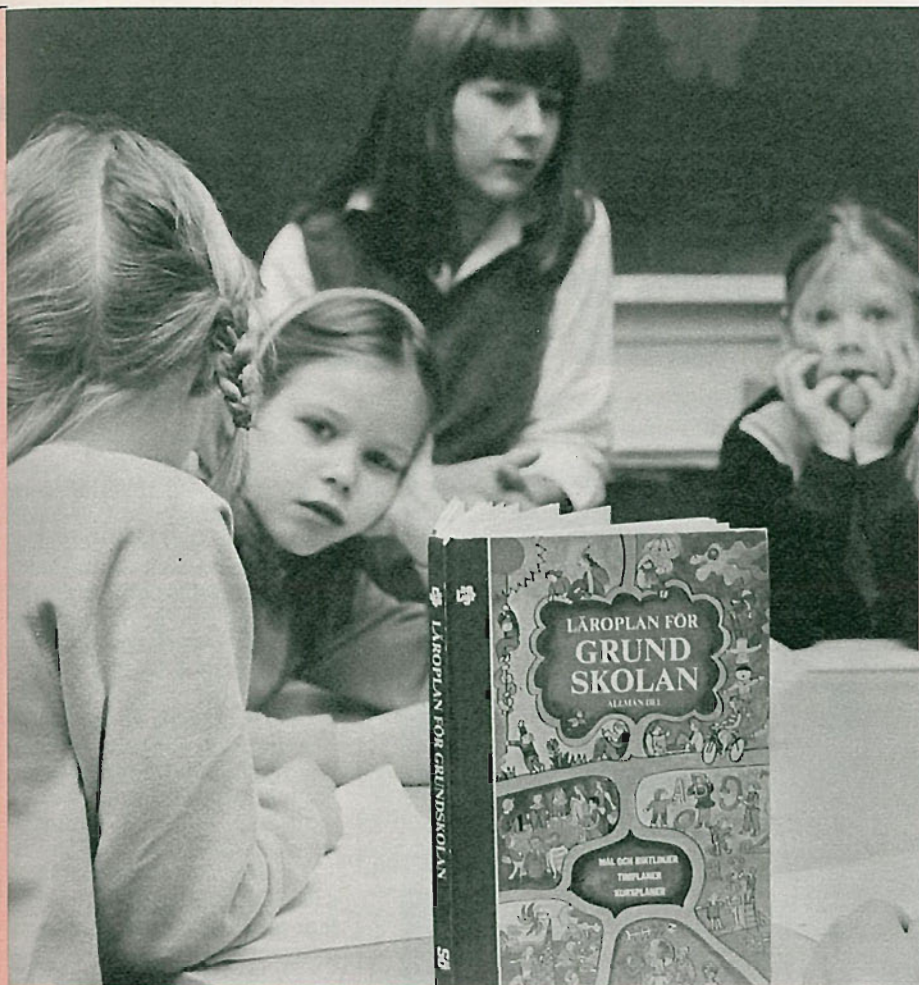
och riktlinjer.

Missivskrivelsen i den provisoriska häftesutgåvan fastslår att riktlinjerna ska gälla fr o m innevarande läsår på två områden: 1. arbetssättet (s. 29–33, 42–51 i den inbundna allmänna delen av läroplanen); 2. tonvikten på grundläggande färdigheter. Även i övrigt ska viktiga intentioner såvitt möjligt beaktas.

En signifikativ skillnad mot Lgr 69 är följande. Där citeras först skollagens 5 1 om kunskaper och färdigheter samt elevernas personliga och sociala utveckling. Så upprepas detta i ett nytt stycke, men där har man kastat om ordningen och nämner först den allsidiga utvecklingen och sedan uppgiften att "därvid" bibringa eleverna kunskaper och färdigheter. Texten säger att detta överensstämmer med skollagen, men det är inte helt och hållet sant. Man gjorde 1969 en klar markering av ett förändrat synsätt. Lgr 80 börjar också med att citera skollagen (s. 13) men låter den stå som den är utan någon tillrättläggande omkastning. Det är också en markering.

Nivågruppering?

Ett exempel på att skolreformernas grundprinciper vidmakthålls är följande: "... eleverna grupperas så att en så allsidig social sammansättning som möjligt uppnås i klasser och arbets-

enheter." I malmölärarnas stora enkät om skolförhållandena (Lärartidningen nr 29/1980) var det emellertid alternativet "större möjlighet att placera elev i mindre grupp" som vann de ojämförligt flesta instämmandena (75 procent) när det gäller förslag till åtgärder för att förbättra arbetssituationen. Då detta genomförs leder det som bekant till en social skiktning. Malmölärarnas svar behöver emellertid inte strida mot Lgr 80. Där påpekas att det kan vara nödvändigt att samla några elever i mindre grupper (s. 46) men att dessa grupper inte får äga bestånd längre än allra högst en termin och inte får vara identiska i mer än ett ämne.

Människosynen

Det finns åtminstone två motsatta människouppfattningar som resulterar i motsatta synsätt på fostran och undervisning. Den ena innebär att läraren ser som sin uppgift att meddela den mottagande eleven vissa kunskaper och att denne har att fungera enligt lärarens direktiv för att tillägna sig ett stoff som angivits i kursplaner och läroböcker. Den andra inställningen är den som Lgr 80 tar parti för: "Människan är aktiv, skapande, kan och måste ta ansvar och söka kunskap för att i samverkan med andra..." Detta uttalas på Mål och riktlinjers första sida (13) där själva

fundamenten för skolans inriktning anges. För att elevernas initiativ, intressen och kreativa förmåga ska få utrymme och kunna utvecklas krävs elevinflytande på planeringen. Här om säger läroplanen (s. 29): "Planeringen... innebär att lärare och elever avgör hur lång tid de vill ägna åt olika moment, i vilken ordning de skall ta upp olika frågor, med vilka metoder frågorna skall bearbetas och vilka läromedel man skall använda." Direkt sträng är läroplanen i sin flera gånger upprepande föreskrift att stora delar av stoffet i oä-läromedel måste utmönstras, enligt elevernas och lärarnas beslut. Det är enda möjligheten att genomföra en sådan planering som läroplanen beskriver. Att "hinna med kursen" är i Lgr 80 något helt annat än att hinna med läroboken.

Fasta ramar

Detta betyder emellertid inte på något sätt att studiearbetet flyter omkring lite hursomhelst. Målen och huvudmomenten i varje ämne ska obetingat tillgodoses. Inget mål får negligeras, inget huvudmoment får hoppas över. Men tonvikten, utrymmet kommer att bli mycket olika i olika planeringar. Många sidor ägnas åt anvisningar hur man åstadkommer fasthet i skolarbetet samtidigt som man ger elevernas initiativ utrymme vid planeringen och tillämpar olika arbetssätt. Inget arbetssätt är

alltid det bästa för alla stoffområden och alla individer, fastslår läroplanen. Gedigna kunskaper och färdigheter framhålls överallt som ett oefftergivligt mål. "Kunskapsinhämtandet är en aktiv och skapande process och innebär ett tråget arbete som syftar till ett bestämt mål. — — — För elevernas motivation är det centralt att de har näraliggande, klara etappmål att sträva emot" (s. 14, 29). Man har kombinerat skolreformerens idéer om verkligt medinflytande för eleverna med en betoning av kunskaperna som jag anser är en kraftig förändring i förhållande till atmosfären i Lgr 69. Däremot är detta ingen förändring i förhållande till alla de lärare som hela tiden har upprätthållit kunskapskravet trots bristande stöd. Nu får de stöd, men med viktiga reservationer: Kraven ska vara anpassade efter elevernas växlande förmåga. Överkrav är lika förödande som kravlöshet. "Barn är olika då de kommer till skolan. Skolan bör heller inte sträva efter att göra dem lika" (s. 14). En annan reservation: Att bedriva enbart traditionell katederundervisning är inte tillåtet, men i många studieavsnitt kan det arbetsättet vara det rätta. Ett skenbart elevaktivt arbetssätt som består i "fylleriövningar" är överhuvud inte tillåtet. Denna kombination av kategoriska föreskrifter och stor frihet för lärare och elever är typisk för Lgr 80.

På grundskolans egna villkor?

När skolreformerna började utredas på 1940-talet blev det snart en huvudtanke att linjedelning borde ske först efter grundskolan. Där om blev det häftiga politiska strider och kompromisser. Principen kunde aldrig helt genomföras i realiteten, inte heller i Lgr 69. Men i Lgr 80 sker det: "Oavsett val av kurser, ämnen och fria aktiviteter i grundskolan skall alla elever ha samma möjligheter att fortsätta studier inom gymnasieskolan" (s. 15). Detta innebär att de tidigare formella hindren för t ex elever utan B-språk att komma in på gymnasieskolans teoretiska linjer har undanröjts. Det är ett viktigt framsteg. Men givetvis är det alltså en majoritet av eleverna som inte har någon möjlighet att klara sig där. Och så länge dessa linjer är vägen till väsentligt högre lönenivåer, kommer känslan av klasskillnad att vara stark i gymnasieskolan och i viss mån på grundskolans högstadium, där eleverna är ganska klara över hur deras fortsatta utbildningsmöjligheter ser ut. Enda vägen till en lika hög värdering av de praktiska linjerna vore att löneskillnaderna i samhället minskade. Men vi har genomtänkta politiska program som går ut på att de bör öka. De yttersta avgörandena i skolfrågor är alltid politiska. ■